

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА АКТУАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ПІДЛІТКІВ

Канд. мед. наук М. Л. Водолажський, проф. М. М. Коренєв

ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків
Національної академії медичних наук України», м. Харків

За результатами наукометричного аналізу науково-дослідних робіт, виконаних в Україні за актуальними напрямками охорони здоров'я дітей та підлітків, визначено стан і тенденції розвитку дослідної діяльності за останні 15 років у галузі педіатрії, шкільної та підліткової медицини.

Надано об'єктивну оцінку створеним інформаційним та інноваційним ресурсам: кількість, структура, визначено розроблювані напрямки. Проведено кваліметричний аналіз інноваційної складової наукового продукту, визначено рівень його використання в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків. Доведено доцільність наукометричного моніторингу наукових досліджень із застосуванням кваліметричної оцінки й перспективність його подальшого розвитку.

Ключові слова: дослідні роботи, кваліметрична оцінка, інформаційні й інноваційні ресурси, охорона здоров'я, діти та підлітки.

СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО АКТУАЛЬНЫМ ПРОБЛЕМАМ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА И ПОДРОСТКОВ

Канд. мед. наук М. Л. Водолажский, проф. Н. М. Коренев

По результатам наукометрического анализа научно-исследовательских работ, выполненных в Украине по актуальным направлениям охраны здоровья детей и подростков, определено состояние и тенденции развития исследовательской деятельности за последние 15 лет в области педиатрии, школьной и подростковой медицины.

Дана объективная оценка созданным информационным и инновационным ресурсам: количество, структура, определены разрабатываемые направления. Проведен кваліметрический анализ инновационной составляющей научного продукта, определен уровень его использования в области охраны здоровья детей и подростков. Доказана целесообразность наукометрического мониторинга научных исследований с применением кваліметрической оценки и перспективность его дальнейшего развития.

Ключевые слова: исследовательские работы, кваліметрическая оценка, информационные и инновационные ресурсы, здравоохранение, дети и подростки.

STATE AND TENDENCIES OF SCIENTIFIC RESEARCHES ON UP-TO-DATE PROBLEMS OF JUVENILE AND SCHOOL AGE CHILDREN HEALTH CARE

M. L. Vodolazhskiy, M. M. Korenev

Based on the results of scientometric analysis of the research work carried out in Ukraine over the last 15 years on the current trends in the health of children and adolescents, the status and trends in the development of research activities in pediatrics, school and adolescent medicine have been determined.

Provided objective assessment of the created information and innovation resources: number, structure, and the most developed areas. Qualimetric analysis of the innovative component of the scientific product was carried out, and the level of its use in the field of child and adolescent healthcare was determined. The expediency of scientometric monitoring of scientific research using the qualimetric evaluation and the prospects for its further development are proved.

Keywords: research work, qualimetric assessment, information and innovation resources, health care, children and adolescents.

Створення сучасної ефективної системи оцінки та прогнозування результативності наукових досліджень у полі функціонування

наукової проблеми охорони здоров'я дітей і підлітків безумовно є актуальною проблемою в організації медичного забезпечення

підростаючого покоління. Для її розв'язання необхідно не лише здійснювати моніторинг стану здоров'я дітей, а й для його зміцнення та поліпшення проводити моніторинг наукових досліджень, метою яких є вивчення механізмів виникнення і розвитку захворювань, створення нових медичних технологій діагностики, лікування та реабілітації пацієнтів із патологічними станами та розробка нових організаційних рішень щодо вдосконалення медичного забезпечення цієї категорії населення. Тому, на нашу думку, важливо оцінити стан здоров'я дитячого та підліткового контингенту, а також стан і тенденції розвитку науки за напрямками педіатрії і шкільної та підліткової медицини.

Літературні джерела щодо оцінки стану здоров'я контингенту дітей та підлітків України за останні 15 років (2001–2016), офіційні дані центру медичної статистики МОЗ України за цей період, результати досліджень науковців ДУ «ІОЗДП НАМНУ» переконливо свідчать про незадовільні зміни в стані здоров'я підростаючого покоління нашої держави за цей час [8, 10, 14, 17, 21]. Узагальнення цих даних створило можливість зробити такий аналіз.

Відмічено тенденцію зменшення частки дитячого контингенту України в загальній структурі населення, встановлено динаміку підвищення рівня загальної патологічної ураженості, яка наприкінці ХХ та початку ХХІ століття становила 1125,14 на 1000 підліткового населення, а в 2015 р. була на рівні 1644,35 ‰ ($p < 0,05$) [2, 15, 19].

Структура патологічних станів серед дітей віком від 0 до 17 років за їх відсотком була та є доволі стабільною весь цей час. Найпоширенішими серед дітей та підлітків можна зазначити хвороби органів дихання, органів травлення, кістково-м'язової системи, ока та додаткового апарату [10, 14, 17, 21]. Сумарна частка цих хвороб у структурі всієї патології становить 85 % [2, 8, 15, 19].

Погіршення статистичних показників потребує від науки нових методів діагностики, лікування та профілактики зазначених

патологічних станів. З іншого боку, реформування системи медичного забезпечення населення України, а також обмежене фінансування медичної науки загалом диктують гостру необхідність оптимізувати підходи до планування та проведення науково-дослідних робіт (НДР).

Отже, сучасний етап розвитку науки в Україні характеризується підвищенням кількості виконаних дослідних робіт у різних галузях народного господарства, у т.ч. і в медицині [3, 5, 7]. Останнім часом з'явилося чимало публікацій, які розглядають наукові результати НДР та дисертаційних робіт (ДР) як певні індикатори розвитку науки, що спрямовані на отримання нових знань. Їх практичне застосування і є необхідним чинником подальшого розвитку й удосконалення охорони здоров'я дітей та підлітків [4, 11, 12].

До речі, ефективне управління трансфером результатів наукової діяльності має базуватися на сучасній системі обліку, накопичення та розповсюдження інформації щодо виконаних НДР та ДР та їх інформаційної та інноваційної результативності, що є надійним підґрунтям реалізації національної політики щодо переходу України до інноваційної моделі розвитку охорони здоров'я населення [13, 16, 18]. Усе зазначене зумовило проведення дослідження за темою «Визначити тенденції розвитку наукових досліджень за проблемою охорони здоров'я дітей шкільного віку та підлітків з 2001 по 2016 роки та рівень використання наукового продукту» з метою вдосконалення інформаційного забезпечення планування дослідних робіт за пріоритетними напрямками та оптимізації процесу використання результатів дослідження.

Об'єктом дослідження автори обрали інформаційні й інноваційні ресурси, які створені за результатами дослідних робіт (НДР та ДР), проведених у галузі охорони здоров'я дітей та підлітків у 2001–2016 рр.

Предмет дослідження: облікові картки 1200 ДР (2001–2016), облікові картки 102 НДР (2001–2016); періодичні наукові журнали та збірники, у яких опубліковано

результати досліджень (252 видання); сайти редакцій періодичних наукових видань; публікації провідних учених України в цей період; резолюції наукових форумів; бази даних Українського центру наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи МОЗ України, Укрпатенту, УкрІНТЕІ, бібліотек, міжнародних наукометричних баз даних.

Методи дослідження: наукометричні (інформаційної аналітики, кваліметричний, контент-аналіз, бібліометрія, вебометрія), статистичні НДР, виконані в Україні за актуальними напрямками охорони здоров'я дітей та підлітків, визначення стану й тенденції розвитку дослідної діяльності в Україні у сучасний період у галузі педіатрії, шкільної та підліткової медицини (кількість НДР, визначення розроблюваних напрямків та обсягу створеного наукового результату). Так, визначено тенденцію зростання щодо проведених НДР суто за клінічними напрямками (58,88 % — у 2001 р., 66,07 % — у 2016 р.). За період 2001–2016 рр. дещо зменшилася активність науковців щодо проведення НДР за екологічною (21,11 % — у 2001 р., 17,41 % — у 2016 р.) та профілактичною проблемою (13,33 % — у 2001 р., 10,12 % — у 2016 р.). Проведення досліджень щодо проблем соціальної педіатрії було стабільним (відповідно, 6,66 % — у 2001 р., 6,39 % — у 2016 р.).

За період 2001–2016 рр. у межах клінічної педіатрії відсоток НДР за напрямком «інфекційні хвороби» зріс утричі (відповідно, 8,82 % — у 2001–2005 рр., 29,29 % — у 2011–2016 рр.). Кількість досліджень за напрямком «клінічна імунологія та алергологія» зростала у 1,78 рази (відповідно, 7,35 % — у 2001–2005 рр., 13,13 % — у 2011–2016 рр.). Разом із тим за клінічними напрямками педіатрії найбільше в цей період проведено досліджень за актуальними питаннями інфектології (17,96 %), кардіоревматології (15,62 %), ендокринології (14,45 %), онкогематології (12,5 %).

Серед інших «вузьких» напрямків педіатрії (за аналізом тематики НДР) найбільше виконувалося НДР щодо актуальних проблем

дитячої психіатрії (22,22 %), дитячої неврології (20,51 %), дитячої гінекології (17,09 %).

Не менш важливим є вивчення масиву дисертаційних досліджень з актуальних питань охорони здоров'я дітей та підлітків. За результатами інформаційного аналізу наукових публікацій учених Українського інституту науково-технічної та економічної інформації встановлено, що в галузі охорони здоров'я населення України активно проводяться ДР, кількість яких за всіма шифрами наукових спеціальностей суттєво зросла у 1,7 рази — із 559 у 2000 р. до 970 у 2016 р.; відсоток дисертаційних досліджень за шифром 14.01.10 «Педіатрія» становить 6,4 % у загальному обсязі виконаних робіт. Розробки науковців України за останні 3 роки орієнтовані на внутрішній ринок, за кордоном автори публікують лише 12 % статей; спостерігається тенденція до зростання кількості захисту докторських і кандидатських дисертацій загалом і в медицині зокрема [3, 5, 7, 22].

За результатами власних досліджень за період із 2001 по 2016 рр. в Україні виконувалося 1200 ДР за різними науковими спеціальностями, тема яких присвячена актуальним питанням охорони здоров'я дітей та підлітків. У структурі цих досліджень із питань охорони здоров'я дітей та підлітків перша рангова позиція належить ДР за шифром спеціальності 14.01.10 «Педіатрія» (43,5 %); другу позицію посіли ДР за шифром спеціальності 14.01.22 «Стоматологія» (10,61 %); на третій — ДР за шифром спеціальності 14.01.09 «Дитяча хірургія» (7,72 %).

У клінічній педіатрії найактивніше проводилися дослідження на здобуття вченого ступеня з актуальних питань виникнення та розвитку патогенетичних механізмів захворювань (гострих та хронічних соматичних), удосконалення діагностики, лікування та реабілітації дітей та підлітків із захворюваннями органів дихання, травлення, серцево-судинної системи (відповідно, 21,26, 20 та 14,60 %).

Важливо зазначити збільшення кількості ДР з актуальних питань дитячої ендокринології за досліджуваний період

(4,72 % — у 2001–2005 рр.; 11,66 % — у 2011–2016 рр.). Водночас зменшилася частка дисертаційних досліджень за актуальними питаннями нефрології (8,18 % — у 2001–2005 рр., 4,94 % — у 2011–2016 рр.), що становить 6,38 % у загальній структурі тематичної спрямованості ДР.

За бібліометричним аналізом створених інформаційних ресурсів НДР установлено, що в період 2001–2016 рр. загальний масив первинних наукових документів (монографій, статей і доповідей), які складають інформаційні ресурси дослідних робіт, збільшився майже на 40 %. Суттєво зросли обсяги тез доповідей (у 1,6 разу), статей (у 1,58 разу), книжкових видань (у 2,8 разу). Підтверджено загальну тенденцію відображення авторами результатів досліджень саме в тезах доповідей, які публікуються в збірниках матеріалів наукових форумів різного рівня.

Для об'єктивної оцінки публікаційної активності застосовувалася авторська методика кваліметричного аналізу інформаційного ресурсу дослідних робіт, яка дала змогу визначити високий ступінь цього показника [1].

Зафіксовано суттєве збільшення кількості усіх складових інноваційних ресурсів, що створені за результатами дослідних робіт за період 2001–2016 рр., а саме: нормативно-методичних документів — у 2,8 разу (2001–2005 рр. — 55 одиниць; 2011–2016 рр. — 140 од.), авторських свідоцтв на комп'ютерні програми та наукові праці у 1,2 разу (128 — у 2001–2005 рр.; 148 — у 2011–2016 рр.). Підтверджено загальну тенденцію підвищення активності науковців щодо захисту результатів досліджень об'єктами інтелектуальної власності (в структурі масиву інноваційних ресурсів патенти на винаходи та корисні моделі складають 53 %, свідоцтва про реєстрацію авторських прав — 6,95 %).

Результати кваліметричної оцінки інноваційної складової наукового продукту свідчать про недостатній розвиток інноваційних процесів у галузі й потребують від дослідників формування засобів наукової

комунікації та трансферу технологій на дещо вищому рівні, використовуючи сучасні методи оцінки результатів дослідних робіт. Отримані дані можуть бути використані під час планування подальших досліджень для визначення пріоритетних напрямків у галузі охорони здоров'я дітей та підлітків.

За контент-аналізом публікацій провідних учених України з питань розвитку науки в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків [6, 9, 18, 20] обґрунтовано пріоритетні напрямки подальших досліджень, серед яких: дослідження фундаментальних проблем розвитку дітей та підлітків; виявлення патогенетичних механізмів розвитку гострих і хронічних соматичних захворювань; розробка та застосування нових інноваційних медичних технологій діагностики, лікування та реабілітації дітей і підлітків із гострими та хронічними соматичними захворюваннями; встановлення внеску генетичних чинників у виникненні та розвитку мультифакторних хвороб, коморбідних станів; удосконалення діагностики, лікування й реабілітації дітей та підлітків із захворюваннями, які сприяють інвалідизації та загрожують життю; створення єдиної системи моніторингу захворювань дітей та підлітків, контролю за їх оздоровленням; створення й упровадження інформаційних технологій у лікувально-діагностичний процес.

ВИСНОВКИ

Моніторинг дослідних розробок у полі функціонування наукової проблеми охорони здоров'я дітей та підлітків дає змогу з використанням формалізованих наукометричних методів аналізу інформації забезпечити вищу достовірність і оперативність визначення стану й тенденцій розвитку науки та певних її напрямків і, безумовно, його подальше вдосконалення залишається актуальною проблемою в організації медичного забезпечення підростаючого покоління.

Вибір *перспективних* і пріоритетних досліджень, обсяг їх фінансування, кількість виконавців конкретного дослідження має

грунтуватися на розробці певних індикаторів моніторингу вимірювання продуктивності попередніх наукових пошуків.

Надзвичайно важливим є подальший розвиток наукометричних досліджень у галузі охорони здоров'я дітей та підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А.с. 48886, UA. Методика оцінки складових інформаційно-інноваційного ресурсу дослідницьких робіт в медицині / М. М. Коренев, М. Л. Водолажський, Т. П. Сидоренко, Т. В. Фоміна, Т. В. Кошман (UA). — № 47915; заявл. 03. 12.12; опубл. 23.04. 13. Бюл. № 31.
2. Демографічна політика та соціальне сирітство: аналіз та прогноз сучасної ситуації / Т. А. Сіротченко, О. М. Гетта, А. О. Бобришева, О. А. Топоркова // *Здоров'я ребенка*. — 2011. — № 3 (30). — С. 42–46.
3. Євтушенко В. М. Аналіз публікаційної і патентної активності за результатами моніторингу виконання наукових досліджень і розробок бюджетного фінансування / В. М. Євтушенко, А. Б. Осадча // *Науково-технічна інформація*. — 2016. — № 2. — С. 3–9.
4. Єгоров І. Ю. Сучасні тенденції використання наукометричних показників для оцінки науково-технічної та інноваційної діяльності / І. Ю. Єгоров, С. М. Черненко // *Проблеми науки*. — 2015. — № 11. — С. 12–18.
5. Задорожня Г. П. Наукові дослідження моніторингу дисертаційних робіт з питань медичної науки / Г. П. Задорожня // *Науково-технічна інформація*. — 2014. — № 4. — С. 22–27.
6. Зелінська Н. Б. Стан надання спеціалізованої допомоги дітям з ендокринною патологією в Україні у 2012 році та перспективи її розвитку / Н. Б. Зелінська, А. В. Терещенко, Н. Г. Руденко // *Український журнал дитячої ендокринології*. — 2013. — № 3. — С. 31–39.
7. Кваша Т. К. Наукове забезпечення середньострокового пріоритету інноваційної діяльності загальнодержавного рівня з медицини / Т. К. Кваша, Г. П. Задорожня, О. Ф. Паладченко // *Scientific Journal "ScienceRise"*. — 2015. — № 8/1 (13). — С. 52–58.
8. Кульчицька Т. К. Соціально значущі та соціально небезпечні хвороби у дітей і підлітків / Т. К. Кульчицька, О. В. Олексієнко // *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. — 2008. — № 3. — С. 83.
9. Майданник В. Г. Глобальні тенденції розвитку наукових досліджень в клінічній педіатрії / В. Г. Майданник // *Международный журнал педиатрии, акушерства и гинекологии*. — 2014. — Т. 6, № 1. — С. 43–44.
10. Медведовська Н. В. Сучасний стан здоров'я підлітків України / Н. В. Медведовська // *Современная педиатрия*. — 2010. — № 6. — С. 14–16.
11. Обвінцева Г. І. Аналіз науково-технічної діяльності України за даними фонду НДДКР і дисертацій Українського інституту науково-технічної і економічної інформації / Г. І. Обвінцева, С. П. Скубак // *Науково-технічна інформація*. — 2014. — № 2. — С. 17–22.
12. Оцінка діяльності наукових установ України з використанням моніторингу дисертаційних робіт та індексів цитування / Г. П. Задорожня, Т. К. Кваша, О. Ф. Паладченко, Г. В. Новіцька // *Проблеми науки*. — 2014. — № 3. — С. 14–19.
13. Паладченко О. Ф. Потенціал стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні та його реалізація / О. Ф. Паладченко // *Науково-технічна інформація*. — 2016. — № 1. — С. 3–8.
14. Пересипкіна Т. В. Динаміка стану здоров'я підлітків України / Т. В. Пересипкіна // *Здоров'я ребенка*. — 2014. — № 1(52). — С. 12–15.
15. Пересипкіна Т. В. Медико-соціальні аспекти профілактики неінфекційної патології / Т. В. Пересипкіна // *Здоров'я ребенка*. — 2017. — Т. 12, № 2. — С. 115–120.
16. Писаренко Т. В. Наукова діяльність в Україні за результатами моніторингових досліджень / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда // *Науково-технічна інформація*. — 2015. — № 1. — С. 3–9.
17. Ситуаційний аналіз стану охорони здоров'я дітей та підлітків в Україні. Ч. II: Забезпечення принципу соціальної справедливості відносно здоров'я дітей та підлітків /

О. О. Дудіна, Г. О. Слабкий, Р. О. Моїсеєнко [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2008. — № 2. — С. 9–16.

18. *Снегірьов Т.* Пульс НАМН України: підсумки року та плани на майбутнє, поповнення лав елітарного легіону та активізація молоді зміни / Т. Снегірьов // Укр. мед. часопис. — 2017. — № 3 (119). — С. 4–12.

19. Сопоставительный анализ заболеваемости подростков, проживающих в городской и сельской местности Харьковской области / Л. П. Булага, П. В. Комлик, О. А. Немирова [и др.] // Охрана здоровья детей и подростков: межвед. сб. — 1994. — Вып. 24. — С. 11–13.

20. *Устінов О. В.* Медична наука: здобутки та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Устінов // Український медичний часопис, 25 травня 2012. — Режим доступу: <http://www.umj.com.ua/article/33738/medichna-nauka-zdobutki-ta-perspektivi-rozvitku>.

21. Характеристика здоров'я дитячого населення України / Г. О. Слабкий, Т. К. Кульчицька, В. В. Лазоришинець, Н. С. Бедій // Современная педиатрия. — 2009. — № 6. — С. 35–40.

22. *Шарабчиев Ю. Т.* Использование наукометрических методов для мониторинга продуктивности научной деятельности / Ю. Т. Шарабчиев // Медицинские новости. — 2013. — № 6. — С. 13–19.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ХМАПО ПЛАТНИХ ЦИКЛІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІКАРІВ НА 2018 РІК

КАФЕДРА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ

Зав. кафедри проф. Болотна Л. А.

тел. 751-12-90

Дерматовенерологія. Випуск 2017 р.

02.01–28.02

03.12–31.12

Дерматовенерологія. Випуск 2018 р.

03.09–31.12

КАФЕДРА МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ, СПОРТИВНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗКУЛЬТУРИ

Зав. кафедри проф. Малахов В. О.

тел. 725-06-01; 063-658-10-46

Основи фізичної реабілітації (для лікарів ЛФ, ЛФ та СМ, невропатологів, кардіологів, терапевтів, лікарів сімейної медицини, фізіотерапевтів, санологів, травматологів, педіатрів, хірургів)

08.02–09.03

Основи фізичної реабілітації (для лікарів ЛФ, ЛФ та СМ, невропатологів, кардіологів, терапевтів, лікарів сімейної медицини, фізіотерапевтів, санологів, травматологів, педіатрів, хірургів)

16.05–15.06

Основи фізичної реабілітації (для лікарів ЛФ, ЛФ та СМ, невропатологів, кардіологів, терапевтів, лікарів сімейної медицини, фізіотерапевтів, санологів, травматологів, педіатрів, хірургів)

30.10–28.11